

מפגש מס' 20

דף מקורות

ספר דברים י"ח-כ"ב

נושא השיעור: ערי מקלט ו"בערת הרע מקרבך"

1. דברים י"ט, ב-ז:

כ שְׁלוֹשׁ עָרִים תִּבְדִּיל לָךְ בְּתוֹךְ אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְרִשְׁתָּהּ. תִּכְיֶן לָךְ הַדֶּרֶךְ וְשַׁלַּשְׁתָּ אֶת גְּבוּל אֶרֶץ אֲשֶׁר יִנְחִילָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ וְהָיָה לְנוֹס שָׁמָּה כָּל רֹצֵחַ. וְזֶה דְבַר הַרְצָח אֲשֶׁר יָנוֹס שָׁמָּה וְחֵי אֲשֶׁר יִכֶּה אֶת רַעְיוֹ בְּבִלִי דַעַת וְהוּא לֹא שׂנָא לוֹ מִתְמַל שְׁלֹשָׁם... פֶּן יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי הַרְצָח כִּי יַחֵם לִבּוֹ וְהִשִּׁיגוּ כִּי יִרְבֶּה הַדֶּרֶךְ וְהִכְהוּ נַפְשׁ וְלוֹ אֵין מִשְׁפָּט מִוֶּת כִּי לֹא שׂנָא הוּא לוֹ מִתְמַל שְׁלֹשָׁם. עַל כֵּן אֲנִכִּי מְצַוֶּה לְאֹמֵר שְׁלֹשׁ עָרִים תִּבְדִּיל לָךְ.

2. רד"צ הופמן, דברים י"ט, ו:

עיקר פירוש שורש "גאל" הוא לתבוע בחזרה מה שהיה שלו, ומכאן משתמש הכתוב בלשון זה לענין תביעת הדם (השוה "דורש דמים" תהלים ט':י"ג), דהיינו לנקום. הכתוב מזכיר את גאולת הדם כמנהג, מבלי לאוסרו או לחייב אותו. אבל חכמינו זכרונם לברכה אמרו: "מצוה ביד גואל הדם" ... מכל מקום צמצמה התורה את גאולת הדם, כי צוותה לשמור את השוגג מרדיפת הגואל.

3. במדבר ל"ה, יא-יב:

וְהִקְרִיתֶם לָכֶם עָרִים עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם וְנָס שָׁמָּה רֹצֵחַ מִכָּה נַפֶּשׁ בְּשִׁגְגָה. וְהָיוּ לָכֶם הָעָרִים לְמִקְלָט מִגֹּאֵל וְלֹא יָמוּת הַרְצָח עַד עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לְמִשְׁפָּט.

4. במדבר ל"ה, כד-כה:

וְשִׁפְטוּ הָעֵדָה בֵּין הַמִּכָּה וּבֵין גֹּאֵל הַדָּם עַל הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה. וְהִצִּילוּ הָעֵדָה אֶת הַרְצָח מִיַּד גֹּאֵל הַדָּם וְהָשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל עִיר מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר נָס שָׁמָּה.

5. דברים י"ט, י:

וְלֹא יִשְׁפֹּךְ דָּם נָקִי בְּקֶרֶב אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחְלָה וְהָיָה עָלֶיךָ דָּמִים.

6. דברים י"ג, ו:

וְהִנְבִּיא הַהוּא אוֹ חֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא יוֹמֵת כִּי דָבָר סָרָה עַל ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהַפְּדֶה מִבֵּית עַבְדִּים לְהַדִּיחָה מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בָּהּ וּבְעֵרָתָהּ הָרַע מִקְרָבָהּ.

7. דברים כ"א, ט:

וְאִתָּה תִּבְעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקְרָבָהּ כִּי תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה'.

8. דברים כ"ב, כד:

וְהוֹצֵאתֶם אֶת שְׁנֵיהֶם אֶל שַׁעַר הָעִיר הַהוּא וְסָקַלְתֶּם אֹתָם בְּאֲבָנִים וְמָתוּ אֶת הַנֹּעֵר עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא צִעֲקָה בְּעִיר וְאֵת הָאִישׁ עַל דְּבַר אֲשֶׁר עָנָה אֶת אִשְׁתּוֹ רַעְיוֹ וּבְעֵרָתָהּ הָרַע מִקְרָבָהּ.

9. תוספתא סנהדרין פרק י"ב הלכה ו:

עבר עבירה שיש בה שתי מיתות ממיתין אותו בחמורה שבהן. כל חייבי מיתות שבתורה, שאי אתה יכול להמיתו במיתה חמורה שבהן, המיתו באחת מכל המיתות, בין קלות בין חמורות שנאמר: "ובערת הרע מקרבך".

10. רמב"ן, דברים י"ט, יג:

והנכון כי הכתוב יצוה בחייבי המיתות ובערת הרע מקרבך, והיא מצות עשה. אבל במרובי התקלות יזהיר עוד במצות לא תעשה, שלא ינצלו מידינו, לא מפני מוראם ולא שניתן להם רחמים... וטעם: וטוב לך - כי ביעור הדם הנקי מצוה, וטובה גדולה לך להציל ממות נפשך, כי הרחמנות על הרוצחים שפיכות דמים מידי הרוצחים ומידי אחרים המתפרצים.

11. רד"צ הופמן, דברים י"ט, יג:

דם הנקי - ... רבי יעקב צבי מקלנבורג היטיב לפרש את המליצה, כי האדמה אינה סופגת את הדם הנקי, והוא מוטל בגלוי וצועק לכל עובר שינקום את נקמתו (השוה בראשית ד, י: "קול דמי אחיך צועקים וגו'"), וכן דברי האגדה במסכת גיטין נ"ז: בענין דם זכריה הנביא). רק כאשר הרוצח בא על עונשו סופגת האדמה את הדם הנקי. זאת אומרת, שעל ידי הענשת הרוצח באמת מתבער הדם הנקי מישראל.

12. רד"צ הופמן, דברים י"ט, יט:

ובערת הרע - כלומר על ידי עונש הרשעים נתבער הרע, כיון שהנשארים ישמעו וייראו לעשות עוד רע.

13. שד"ל, דברים י"ט, יט:

עבר ובערת הרע מקרבך - אין זו מיתה, כי לא כל עד זומם יומת, אך ענינו תבער החטאת בהענישך החוטא, שאם לא כן תהיה החטאת בישראל, וכלם יהיו נענשים עליה, וזה בנין אב לכל ובערת הרע, שענינו העון, וכן ובערת דם הנקי {דברים י"ט: י"ג} הוא ראייה שהעון הוא המתבער. ותלמידי יוסף שבתו באזיבי מוסיף ראייה ממה שכתוב למטה (כ"ב: כ"א) וסקלוה אנשי עירה ובערת הרע, שהיה לו לומר ובערת הרעה, וכן (כ"ב: כ"ב) ומתו גם שניהם ובערת הרע, היה לו לומר הרעים, וכן (כ"ב: כ"ד) והוצאתם את שניהם ובערת הרע מקרבך.

14. מלבי"ם, דברים כ"ב, כב:

ובערת הרע תיבת הרע מורה בכ"מ על הרע בעצמו ולא על עושי הרע.

15. רש"ר הירש, דברים י"ט, יג:

ספק אם הכוונה היא שעשיית הדין תעביר מן המדינה את האשמה, או שמא נתכוון לומר שהיא תרחיק ממנה את הפשע.